

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ

“ФИЛОЛОГИЯНИНГ УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ

РЕСПУБЛИКА МИҚЁСИДАГИ ИЛМИЙ
АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛ

ISBN 978-9943-4889-2-2

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ**

**“ФИЛОЛОГИЯНИНГ
УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ”
МАВЗУСИДАГИ**

*ИЛМ ФАН ФИДОЙИСИ – ЗАҲМАТКАШ ОЛИМ
ҲАСАНОВ САИДБЕК РУСТАМОВИЧ ТАВАЛЛУДИНИНГ
75 ЙИЛЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН УНИНГ ЁРҚИН ХОТИРАСИГА
БАҒИШЛАНГАН*

**РЕСПУБЛИКА МИҚЁСИДАГИ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ
(2-китоб, 2-5 шубалар)**

Тошкент-2020

УЎК: 821.512.133

КБК: 83.3(5Ў)

Мазкур тўплам Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтида 2020 йил 28 сентябрь кuni Жиззах давлат педагогика институти жамоаси, ўзбек тили ва адабиёти факультети мумтоз адабиётимизнинг жонкуяр-фидойиси, Республика маънавият марказининг тарғиботчиси, Халқаро Музейлар ташкилоти “ИКОМ” аъзоси, ЎзРФА музейларини мувофиқлаштирувчи кенгаши раиси, “Адабиёт кўзгуси” илмий тўпламининг бош муҳаррири, “Мозийдан садо”, “Сино” журналлари таҳрир ҳайъати Шарқшунослик университетининг “Шарқшунослик”, ЎзРФА Шарқшунослик институтининг “Мерос”, Канада давлатининг International journal “Euro American Scientific Cooperation” журналлари таҳририяти аъзоси ва бир неча илмий кенгашлар аъзоси бўлган, Ўзбекистон Республикаси “Дўстлик” ордени соҳиби, Халқаро Бабтин мукофоти (Қувайт Давлати) ва Бобур номидаги Халқаро мукофот лауреати, филология фанлари доктори, профессор **Ҳасанов Саидбек Рустамович** таваллудининг 75 йиллиги муносабати билан хотирлаш мақсадида **“Филологиянинг умумназарий масалалари”** мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материаллари асосида тайёрланди.

Тўплам адабиётшунос олимлар, излашни олиб бораётган ёш тадқиқотчилар ва ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчилари ҳамда магистрлар учун мўлжалланган.

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчилар:

Абу Райхон Беруний номидаги
Шарқшунослик институти етакчи
илмий ходими, ф.ф.д.
Жиззах ДПИ доценти, ф.ф.н.
Жиззах ДПИ доценти, ф.ф.н.

Жалолиддин Жўраев
Нодира Соатова
Сурайё Эшонкулова

Бош муҳаррир:

Ўзбек тили ва адабиёти факультети декани, ф.ф.н. **Сунатулла Соипов**

Масъул муҳаррир:

Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудир, ф.ф.д., проф. **Шоира Доинярова**

Такризчилар:

Жиззах ДПИ доценти, ф.ф.н. **Жамолддин Жўраев**
Олий тоифали ўқитувчи, ф.ф.н. **Мадина Матякубова**
Жиззах ДПИ катта ўқитувчиси **Сурайё Дўстова**

Ушбу тўплам Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтининг Илмий-техник кенгаши (5-сонли баённомаси, 23 сентябрь 2020 йил) қарори асосида нашрга тавсия этилди.

ISBN 978-9943-4235-3-8

©“VNESHINVESTPROM” 2020

2-шуба

18. ЎзР ФА ШИ. Қ. №3636/1. – Б. 1^б.
19. ЎзР ФА ШИ. Қ. №3655. – Б. 220^б.
20. СБР АН ЎзССР, Т.5. – Т.: изд. ФАН, 1960. – С.144.
21. Ўрта аср шарқ алломалари энциклопедияси. – Самарканд, 2016. – Б. 353–354.

МУҚИМИЙ ДАСТХАТЛАРИ

Қўлдош Узоқович Пардаев,
ТДЎТАУ Ўзбек адабиёти тарихи ва фольклор
кафедраси доценти,
филология фанлари доктори

Миллий адабиётимиз намояндалари ижодини чуқурроқ тадқиқ қилиш учун, аввало, улар қолдирган адабий меросни тўлиқ тўплаш, шунингдек, дастхатлар ва унга яқин вариантларни аниқлаш зарур. Ўтмишда айрим ижодкорлар асарлари тақдирини тўғрисида ўзлари қайгурган, уларни тўплаган, девон тартиб берган. Таассуфки, мумтоз адабиётимиз тараккиёти ривожига катта ҳисса қўшган Муҳаммад Аминхўжа Муқимий асарлари девон тартибида тузилган эмас. Шундай бўлса-да, XX аср бошларида тошбосма усулида (1907, 1910, 1912, 1913 йилларда) “Девон” деб аталган шеърлар мажмуаси напир қилинган [1]. Аммо бу тўртала тўплам ҳам девон тузиш талабларига риоя этилмаган ҳолда тартибланган. Шунинг учун ҳам мазкур тўпламларни “Девон” деб эмас, балки шеърлар мажмуаси сифатида қабул қилиш мумкин.

Муқимий асарлари турли қўлёзма ва тошбосма баёзларда, санъаткорларнинг ён дафтарларида, адабиёт ҳаваскорлари коллекцияларида, айрим парча қоғозларда турли кишилар қўлида сақланиб келинди. Таъкидлаш жоизки, шоир асарларини йиғиш ва нашр этишда профессор Гулом Каримовнинг хизматлари катта бўлди. У Муқимий “Асарлар тўплами”ни жами тўрт марта (1958, 1960, 1973, 1974 йилларда) чоп эттирди. Гарчи ўша даврда Муқимий асарларини тўлиқ ва мукамал ҳолда нашр этиш имкони бўлмаса-да, олим шоир адабий меросини биринчилардан бўлиб ўрганди, ўрта ва олий таълим дастурларига, дарсликларига олиб кирди.

Муқимий ҳаёти ва ижоди манбалари юзасидан олиб борилган тадқиқотларда муайян илмий натижалар қўлга киритилган [2;159]. Бироқ шоир адабий меросининг қўлёзма манбалари билан боғлиқ қуйидаги масалалар етарлича ўрганилган эмас: 1) шоир дастхат баёзлари тўлиқ тадқиқ этилмаган; 2) ижодкор адабий мероси манбаларини тўлиқ ўрганиш асосида шоир шеърлари ҳажми ва жанр кўлами аниқланган эмас; 3) шоир асарларининг илм аҳлига маълум бўлмай келган қўлёзма ва тошбосма манбалари таснифи ва таҳлили амалга оширилмаган.

Бизнингча, Муқимий ижодий мероси учрайдиган манбаларни қуйидагича тасниф этиш мумкин: а) Муқимий дастхат баёзлари, мажмуалар ва

2-шуба

алоҳида варақлардаги шоир дастхатлари; б) шоир замондошлари томонидан тузилган кўлёзма баёзлар ва мажмуалар; в) тошбосма баёзлар; г) архив материаллари; д) вақтли матбуот материаллари ва тўпламлар; е) Пўлатжон Қайюмов асарлари (“Тазкирани Қайюмий”, “Хўқанд тарихи ва унинг адабиёти”).

Мазкур мақолада Муқимий дастхатлари учрайдиган манбалар хусусида фикр юритилади.

Муқимий дастхат баёзлари, мажмуалар ва алоҳида варақлардаги шоир дастхатлари. 7521 рақамли кўлёзма баёз Муқимий дастхат баёзидир. Бу хусусда профессор Ғулом Каримов сўз юритиб, тўпламда 212 та шеърӣ асар бўлиб, шундан 199 таси Муқимийники эканини таъкидлайди. Лекин олим бу тўпламни шоирнинг дастхат баёзлари сирасига қўшмаган [2; 160]. Абдувоҳид Шокиров эса тўпламдаги шеърлар ҳажмини 212 та деб ҳисоблайди ва улардан 192 таси Муқимийга тегишли эканини кайд этади [3; 167].

Кейинги изланишлар натижасида баёзда 212 та эмас, 228 та шеърӣ асар бўлиб, шундан, 208 таси Муқимий қаламига мансублиги аниқланди.

Мазкур баёз XIX аср охирларида кўчирила бошлаган. Шоир ўзининг турли кўлёмаларда тарқок ҳолда бўлган асарларини жамлаб, яхлит бир мажмуа ҳолига келтиришни мақсад қилган бўлса-да, бироқ бу иш тугалланмай қолган. Ижодкорнинг яна кўплаб шеърлари унга қирмай қолиши, қолаверса, баёзнинг охирида анчагини бўш варақлар қолиб кетгани бу фикрни тасдиқлайди.

Баёздаги баёзи шеърлар муаллиф томонидан қайта-қайта таҳрир қилинган. Шунингдек, бир шеърнинг икки уч хил вариантлари ҳам учрайди. Бундай таҳририй ўзгаришлар кўлёзма баёз саҳифасидаги матнда ҳам, унинг ҳошияларидаги матнда ҳам учраб туради. Мазкур баёзда шоир бирор шеърнинг янги вариантини, баёзи ғазалларнинг қайта ишланган мисраларини, муҳим бир воқеа ҳақидаги таърихларни ҳошияларга ёзган. Худди шундай ҳолни баёзнинг 4^а, 12^а, 11^а, 13^а, 20^а, 44^а, 45^а, 506, 52^а, 56^а, 57^а, 58^а, 62^а, 64^а, 76^а-саҳифаларида учратиш мумкин.

Мазкур баёз хусусида Абдувоҳид Шокиров ҳам фикр билдириб: “Баёзнинг биринчи саҳифасидан 85^а-саҳифасига қадар текстлар бир қўл билан ёзилгани назарга олинганда бу ўзгаришлар бошқа шахс томонидан эмас, шахсан Муқимий томонидан киритилганига шубҳа қолмайди”, [3; 223].

– деб ёзади. Олим баёзнинг фақатгина 85^а-саҳифасидаги матнни Муқимийнинг замондошларидан бири кўқонлик шоир Мухсиний кўчириб ёзганини бир қанча манбалар таҳлили асосида исботлайди.

Баёзнинг характерли жиҳати шундаки, ушбу манбага таяниб, Муқимий асарлар тўплами нашридаги айрим шеърларнинг аслиятга мувофиқ матнларини тиклаш мумкин. Бундан ташқари, баёзда шоирнинг шу пайтгача илмий жамоатчиликка маълум бўлмаган турли жанрларга оид шеърлари учрайди.

Мазкур баёздаги 228 та шеърӣ асардан 208 таси Муқимий қаламига мансуб бўлиб, шундан, 154 та ғазал (9 таси янги), 36 мухаммас (1 таси янги, 4 та ҳажвий), 8 мураббаъ, 4 таърих, 1 та маснаввий, 4 шеърӣ мактуб ва “Саёҳатнома” асарининг “Кўқондан Исфарага” қисми.

2-шуба

1325 рақамли қўлёзма баёз XIX аср охирида Кўконда тузилган. Унда XV – XIX асрда ижод қилган шоирлардан Навоий, Амирий, Муҳйи, Муҳаййир, Фурқат, Завқий асарларидан намуналар берилган. Профессор Ғулом Каримов мазкур баёздаги Муқимий шеърлари ҳажмини 120 та деб кўрсатади. Шунингдек, бу тўпламни ҳам шоирнинг дастхат баёзлари қаторига қўшмайди. Мазкур баёз хусусида олим қўйидаги мулоҳазаларни билдирган эди: “Ҳозирги қўлёзмамизнинг (1325) 264-бетидан 358-бетигача жойлашган бир юз битта шеър “Девон”да (7521 рақамли қўлёзма баёз) қандай тартибда бўлса, худди шундай тартибда, ўзгаришсиз кўчирилган. Бунинг устига у шеърларнинг тексти ҳам бир турли келади, фарқ қилмайди”. [2; 164].

Баёз Муқимийнинг ўз асарлари устида олиб борган таҳрири борасида ҳам қимматли маълумотларни берадики, шу пайтгача мутахассислар бу масалага эътибор қаратган эмас.

Кейинги илмий изланишлар натижасида мазкур баёздан шоирнинг Ғ.Каримов таъкидлаганидек, 120 та эмас, 127 та шеър асари ўрин олгани аниқланди. Уларнинг жанр таркиби қўйидагича: 101 та ғазал (3 таси янги, 4 таси такрорий), 17 мухаммас (8 таси ҳажвий), 3 мураббаъ, 4 та маснавий, 1 шеър мактуб ва “Саёҳатнома” (Кўкондан Исфарага қисми). 7521 рақамли дастхат баёздаги 110 та шеър бу тўпламда шоир таҳриридан сўнг қайта кўчирилган.

Мазкур баёзда “Чойфуруш”, “Московчи бой таърифида”, “Воксан Бектур”, “Дар мазаммати замона” каби шеърлар матни аслиятга мувофиқ берилган. “Дар мазаммати замона” сарлавҳали шеър Муқимий асарлар тўпламининг энг сўнгги нашрида 10 байт. Баёзнинг 120^а - саҳифасида эса 17 байт ҳолда келади. Тушириб қолдирилган 7 байт кучли танқидий руҳдалиги сабабли нашрга киритилмаган.

Адабиётшунос Отабек Жўрабоев Муқимий асарлар тўпламида учрамайдиган бир ғазал матни ҳақида: “Чўнтак баёзнинг 33^а, 34^а-варақларида яна бир нотўлиқ ғазал бўлиб, Муқимий асарлари нашрларида учратмадик. Ғазалнинг кейинги 5 байти сақланган бўлиб, бош қисми кўчирилган варақлар йўқолган,” [4; 59]. -дея фикр билдириб, ғазал матнини келтиради. Ушбу ғазалнинг тўлиқ вариантини 1325 рақамли баёзнинг 73^а-саҳифасида ўқиймиз. Ғазал 6 байт бўлиб, матлаъси қўйидагича:

Бу муборак сайрдин, эй илҳ, рухсоринг керак,

Халқ мақсуди тамошо, менга дийдоринг керак.

9309 рақамли қўлёзма баёз ҳам Муқимий дастхатида кўчирилган. Баёзнинг биринчи саҳифасидаги маълумотга кўра, 1893 йил Кўконда кўчирилган. Адабиётшунос Ёқубжон Исҳоқов баёз ҳақида мана бундай ёзади: “Муқимий томонидан тузилган баёзни (9309) Кўкон баёзчилигининг гўзал намунаси сифатида келтириш мумкин. Муқимий бу баёзни XIX асрнинг охирида дўсти Обиджон Аълам учун тузган” [5; 96]. Тўпламда Жомий, Навоий, Бедил, Гулҳаний, Фазлий, Амирий, Машраб, Хижлат, Муқимий, Қорий, Фурқат, Завқий, Муҳаййир сингари кўплаб шоирлар шеърларидан намуналар берилган. Унда Муқимийнинг 10 та (9 ғазал, 1 мухаммас) лирик

2-шуъба

шеърӣ ҳамда 1 та сатирик характердаги асари мавжуд. Тўплам охирида бир ҳужжат илова қилинган бўлиб, унда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи Пўлатжон Қаюмов, шоир Асқарали Ҳамроалиев – Чархий, Муқимийнинг жияни Рўзимуҳаммад Дўстматовлар Обиджон Аълам илтимосига кўра Муқимий томонидан тузилганини тасдиқловчи имзо қўйганлар [2; 62]. Бу факт мазкур баёзнинг котиби Муқимий эканини кўрсатади.

Ғ.Каримов 9309-рақамли қўлёзма баёз хусусида бундай ёзади: “Китобда учрайдиган Муқимийнинг 10 та асари шоирнинг ўз қўли билан ёзилган автографдирлар, бинобарин улар энг ишончли ва мўътабар ҳужжат сифатида қабул қилиниши керак” [2; 63].

7688 рақамли қўлёзма баёзда Муқимий шеърлари ўз дастхатида кўчирилган. Унда Жомий, Навоий, Амирий, Мухйи, Муқимий шеърларидан намуналар учрайди. Баёз қаттиқ, кизил нақшли муковага олинган. Матилар Қўқоннинг шалдирок қоғозида жадвал ичида кизил, қора, кўк сиёҳларда кўчирилган. Шеър текстлари майда наставлик хатида битилган. Сақланиши яхши эмас, баъзи варақлари йиртилган. Баёз XIX аср охирларида Қўқонда тузилган бўлиб, тугалланмай қолган. Унинг бир неча варақлари бўш ҳолда учрайди (127-128-129, 130-131-132-133-бетлар). Тадқиқотчини чағнатадиган томони шундаки, баёз охирида ҳижрий 1327 йил (милодий 1909 йил) санаси билан Соҳиб мулла Обидхон деб имзо қўйилган. Бундан маълум бўладики, кейинчалик Соҳиб мулла Обидхон баёзни турли жанрдаги шеърлар билан тўлдиришни мақсад қилган.

Муқимийнинг фанга маълум дастхатларини мазкур баёздаги шеърлар билан қиёслаш натижасида шеърларнинг аксарияти шоир дастхатида ёзилгани маълум бўлди. Баёзда шоирнинг 39 та шеърӣ асари бўлиб, шундан: 32 таси ғазал (1 таси янги), 3 таси муҳаммас (1 таси янги), 3 таси маснавий ва 1 таси мураббаъдир (ҳажвий мазмундаги: “Хон акам”, “Баччагар” радифли, “Уруғ”, “Танобчилар”, “Тўй”, “Шикояти безгак”, “Шамол”). Жумладан, “Танобчилар” сатираси матни 7688 рақамли баёзда тўлиқ ҳолда 37 байт бўлиб келади. 5736 рақамли қўлёзма ва 309, 317 рақамли тошбосма баёзларда эса 33 байт шаклида учрайди.

Бундан ташқари, баёзда Муқимийнинг илмий жамоатчиликка маълум бўлмаган шеърлари ҳам мавжуд. “Девонамен” (9 байт) радифли ғазали ва Амирий ғазалига тахмис қилинган “*Нозаҳ, эй масту тағофил нетар аз руӣи қарам*” - мисраси билан бошланувчи 7 бандли муҳаммаси шулар жумласидандир.

49.4100 рақамли қўлёзма баёз. Муқимий “Чўнтак баёз”и бўлиб, унда шоирнинг ўз шеърларидан ташқари, Манраб, Амирий, Муқимий сингари салафлари ва замондошларининг ғазал, мураббаъ, муҳаммас жанрларига мансуб шеърлари мавжуд. Манбада жами 20 та шеърӣ асар мавжуд бўлиб, улардан 19 таси Муқимий дастхатида кўчирилган. Булардан 16 шеър шоирнинг ўзиники бўлиб, 3 таси ғазал, 4 таси мураббаъ ва 9 таси муҳаммас жанрида. Муҳаммаслардан 5 таси Муқимийнинг Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Саққойи Бухорий, Амирий, Фурқат ғазалларига тахмисларидир. Шеърлар

2-шуба

кўкиш, кизғиш фабрика коғозига кора сиёҳ билан чиройли ва ўртача наस्ताлиқ хатида кўчирилган. [6; 11,59]. Баёз 39 варақ (79 бет). Баёздаги 10 та Муқимий дастхатида кўчирилган шеър ҳақида илк бор адабиётшунос А.Шокиров маълумот берган эди [7; 267].

230.4046 рақамли “Манзумоти форсий” сарлавҳали қўлёзма мажмуа бўлиб, унда форсий ва туркий адабиёт намояндаларининг ғазал, мухаммас, маснавий, рубоий, муаммо, фард жанрларидаги шеърий асарлари мавжуд. Матн Кўкон коғозига чиройли наस्ताлиқ хатида кўчирилган. Қўлёзманинг 73-, 74-, 76-, 77-, 128-, 185-, 189-саҳифаларида Муқимий дастхатлари учрайди.

14.4078 рақамли қўлёзма Абдурахмон Жомийнинг “Ҳафт авранг” қўлёзма китоби бўлиб, 1074 йилда ибн Муҳаммадмуқим Асрорий томонидан кора сиёҳ билан таълиқ хатида кўчирилган. Қўлёзманинг 1-, 88-, 90-, 91-, 92-, 93-, 94-, 95-, 101-, 219-, 220- варақларида Муқимий дастхатлари аниқланди. Улар китоб ҳошияларида бўлиб, Амирий, Мажруҳ ва Муқимийнинг ўз шеърларидир. Мазкур қўлёзмадаги Муқимий дастхатидаги 2 та шеър ҳақида адабиётшунослар Ҳ.Зарифов О.Жўрабоевлар ҳам маълумот берган[8; 267].

7050 рақамли қўлёзма Юсуф Байзовий қаламига мансуб “Рисолату-ш-шамсия фи-л-кавоиди-л-мантиқия” асари нусхаларидан бири. Унинг 244^а-варағида Муқимий дастхатида Турсунхўжа эшон вафотига бағишланган таърих жанрида ёзилган бир шеър учрайди. Қўлёзманинг 243^б-варағида кора сиёҳ билан наस्ताлиқ хатида қуйидагича маълумот берилган: “Мантиқ илмига оид қўлёзма китобдаги “Дар таърихи вафоти Турсунхўжа эшон” сарлавҳали шеър шоир Муқимийнинг ўз дастхати эканини тасдиқлайман. Ўзбекистон халқ шоири Асқарали Ҳамроали ўғли Чархий. Хўқанд. 14.02.1978”.

Алоҳида варақларда Муқимий дастхати билан ёзилган шеърлар Кўкон Адабиёт музейи жамғармасида 10 донга бўлиб, улар турли воқеа-ҳодисалар муносабати билан ёзилган таърихлар ва шоирнинг бошқа шеърий асарларидан иборат.

Бу ҳақда адабиётшунос Отабек Жўрабоев ҳам қуйидагича мулоҳаза билдирган эди: “Алоҳида варақларда Муқимийнинг 1902 йил декабрда юз берган Андижон зилзиласига таърихи (сақланиш рақами 87/1, нотўлиқ), бир масжид қурилишига таърих (сақланиш рақами 95, хуснихат), жияни Рўзимуҳаммад Дўстматовга аталган “Бор эди” радифли мухаммас (тўлиқ), “Учради ногоҳ” радифли (сақланиш рақами 96/2, 4062, нотўлиқ), “Соғиндим” радифли (сақланиш рақами 1139, нотўлиқ, “Қани” радифли (сақланиш рақами 203.4981, тўлиқ), “Айладинг” радифли (сақланиш рақами 109.4136, тўлиқ), “Ҳикоят” сарлавҳали (сақланиш рақами 203.5881, тўлиқ) ғазаллари шоирнинг дастнавислари сифатида сақланмоқда” [9; 13].

Умуман олганда, Республикамиз қўлёзма фондларида сақланаётган Муқимий дастхат баёзлари қиёсий таҳлили натижасида шоирнинг илмий жамоатчиликка маълум бўлмаган асарлари аниқланди. Мазкур дастхат

2-шуъба

баёзлардаги шоир асарлари Муқимий асарлари илмий-танқидий матнини тайёрлашда муҳим илмий қимматга моликдир.

Фойдаланилган манбалар ва адабиётлар:

1. ЎЗР ФА ШИ, №10119; №309; №318; №236.
2. Каримов Ғ. Муқимий ижодий меросининг манбалари. Муқимий. (Асарлар тўплами). – Т.: Бадиий адабиёт, 1960, II том.
3. Шокиров А. Муқимий дастхат баёзида Фуркат газаллари // Адабий мерос. –Т., 1988, 4-сон .
4. Жўрабоев О. Муқимийнинг “Чўнтак баёзи” // Гулистон. 1999№2.
5. Исмоков Ё. Баёз ва баёзчилик тарихи (Нашрга тайёрловчи О.Қосимхўжаев) Ўзбек адабиёти тарихи масалалари. –Т.: Фан, 1976.
6. Жўрабоев О. Муқимий дастнавислари ҳақида // Адабиёт кўзгуси, 2000.№5; Муқимийнинг “Чўнтак баёзи” // Гулистон. 1999.№2
7. Шокиров А. Муқимийнинг янги топилган автографлари // Адабий мерос, 1971. №2 .
8. Зарифов Ҳ. Муқимий. Ҳаёти ва ижоди ҳақида материаллар. –Т.: Фан, 1955. –Б.44.
9. Жўрабоев О. Муқимий дастнавислари ҳақида // Адабиёт кўзгуси, 2000. №5.

“ҚИССАИ САЙҚАЛИЙ” ДОСТОНИ ҚЎЛЁЗМА НУСХАЛАРИ ҲАҚИДА

Сунатулла Норматович Соёинов,

*Жиззах ДПИ ўзбек тили ва адабиёти факультети декани,
филология фанлари номзоди*

Манбалардаги маълумотларга қараганда, Собир Сайқалий 1730 йили Ҳисорда тугилиб, 1798 йили вафот этган. У ўз даврининг фозил кишиларидан бўлган. Собир Сайқалийнинг, айниқса, диний илмларни пухта эгаллаганлиги асарлари моҳиятидан ҳам яққол кўзга ташланиб туради. Бой шеърый мероси Собир Сайқалийнинг тараққийпарвар ва илғор ғояларни қўйлаган ижодкор эканлигини кўрсатади. У яшаган даврда Ўрта Осиё ҳоликларининг ўзаро қурашлари натижасида халқ қашшоқланган, жаҳолат кучайган, таассуб оқибатида тараққиёт ўз ўрнини таназзулга бўшашиб берган эди. Сайқалийнинг ижодида маърифат ғояларининг етакчи ўрин тутгани сабаби ҳам шунда эди. Бинобарин, давр ижодкор зиммасига улкан вазифаларни юклаган, бу вазифани бажариш эҳтиёж даражасига кўтарилган эди. “Қуруқ зоҳид каби бекор ўтқарма, ки ишқ ўтига қўйгандан дам урма” сингари мисралари Сайқалийнинг ижодкор сифатидаги тутумини ақс эттиргани билан ҳам аҳамиятлидир.

Бизгача Собир Сайқалийдан бой адабий мерос етиб келган. Шоир асарлари унинг ҳаётлик давридаёқ шуҳрат топиб, қотиблар томонидан кўплаб